

РАДЯНСЬКІ МІФИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ: ЧАС ЗМІН І ЗАМІН

ЗАШКІЛЬНЯК Леонід (Львів)

Не секрет, що внаслідок суспільно-політичної ситуації, яка склалася в Україні впродовж понад двох десятиліть її незалежного існування і пов'язаної передусім з політикою її правлячих політичних еліт, зроблено лише перші кроки для формування національно-державницької суспільної свідомості її населення. Суспільна свідомість значних мас населення залишається розколотою, перебуваючи в полоні різноманітних міфів і стереотипів, підсилюваних, як правило, певними політичними силами всередині і назовні країни¹. Проблема полягає, насамперед, в розгляді причин такого стану справ та окреслення шляхів його подолання. Вона торкається таких наукових проблем, як соціальна ідентичність, історична пам'ять та історичне знання. Щоб розібратися з ними, треба залучити чимало спеціалістів різних галузей соціально-гуманітарного знання. У цьому тексті торкнемося тільки одного стрижневого методологічного питання – ролі історичного знання в його співвідношенні з історичною свідомістю.

Насамперед необхідно визначитись термінологічно. Історичні знання не викликають особливих труднощів в інтерпретації – це знання, як сукупність ідеальних образів, що відображають історичні явища та процеси об'єктивної дійсності і які можуть бути науковими, освітніми, побутовими та іншими. Так само й історична свідомість більшістю сприймається як одна з форм суспільної свідомості, що дає змогу людству осмислено відтворювати, реконструювати свій поступальний рух у часі і просторі.

Складніше справа з терміном «міф» і нерозривно з ним пов'язаним – «стереотип». Розлога література з питань розуміння цих термінів не є однозначною. Але на загал вона зводиться до з'ясування процесів соціалізації людини. Стереотипи розуміють як усталені й поширені уявлення, котрі акумулюють певний стандартизований колективний досвід, а також накинута (втлумачені) індивідууму в процесі навчання і спілкування з іншими образи світу та суспільства, які допомагають йому орієнтуватися в житті і спрямовують його поведінку. З одного боку, стереотипи значно спрощують процеси пізнання і соціальної діяльності, дозволяючи широко використовувати наявні знання і навички, що представляють собою складний

комплекс стійких уявлень; а з другого боку, вони ж обмежують можливості пізнання нового, що виходить за рамки усталених понять та образів або суперечить їм².

Фундаментальну роль у процесі стереотипізації відіграє соціальна ідентифікація особи і групи. Ідентифікація – це розуміння та інтерпретація іншої людини чи групи з допомогою ототожнення себе з нею на підставі встановленого емоційного зв'язку, а також включення у свій внутрішній світ і сприйняття як власних норм, цінностей, взірців. Вона виступає як один з механізмів пізнання і розуміння іншої людини³. Термін ідентифікація тісно пов'язаний з поняттям ідентичності. Ідентичність, своєю чергою, – це всезагальність людського пізнання і соціалізації, що включає прийняття або неприйняття особою певних речей та явищ, ототожнення себе з ними чи відторгнення. В її основі лежать вроджені або набуті в процесі соціалізації чинники – культурні і соціальні стереотипи, які засвоюються з того моменту, коли людина починає ідентифікувати себе з певним етносом, культурою, соціальною групою й усвідомлювати себе їх елементом. У сутності, соціальна ідентичність – це форма самоопису, самопрезентації людини, яка оцінює своє співвідношення зі світом і мусить постійно окреслювати своє ставлення і приналежність до певних соціальних спільнот – статевих (гендерних), етнічних, національних, регіональних, фахових, конфесійних тощо.

Міфи, в тому числі історичні, трактуємо, як структури свідомості, притаманні людському мисленню (К. Леві-Строс), а також спосіб засвідчення і розуміння буття, протилежний його логічному осягненню (Г. Гадамер)⁴. Можна навести ще кілька визначень, в тому числі й українського філософа Мирослава Поповича, але загальна картина від цього не зміниться⁵. Міфологізація, як показали сучасні дослідники (Н. Фрай, Р. Барт, Ю. Лотман та ін.), невід'ємно властива людському пізнанню, мисленню й репрезентації. Спираючись на вироблені у даній мові і культурі поняття та змісти, люди творять вербальні тексти-образи, кожен з яких неминуче має всі ознаки міфу – сакральність, наративність, догматизм, ціннісну орієнтацію, чіткі моделі поведінки тощо. Засновані на таких текстах індивідуальна й колективна свідомість та знання водночас ідеалізують і міфологізують навколишню дійсність. Іншими словами, міфічна свідомість – це зовсім не анахронізм, а навпаки – вона є критерієм високого розвитку культури, певної завершеності, оформленості людських відносин⁶.

Особливо показовим є функціонування міфів в історичному знанні та пам'яті: постнекласичний історизм розглядає міф як єдину модель історії, стверджуючи, що між історією і міфом немає різниць: історія завжди є теперішньою історією, а «історична свідомість» завжди залишатиметься «свідомістю свідомості», тобто міфом⁷. Не випадково, багато дослідників звертали увагу на той факт, що вся історія людства представляє собою творення міфів та їх руйнування. Але не слід забувати, що нове знання, здобуте на підставі передових методологічних підходів, функціонує як наукове пояснення світу й тільки з часом перетворюється на міф, коли з'являється нове конкурентне знання.

Я схиляюся до епістемологічної характеристики міфу, як результату пізнавальної діяльності людей, представленої в позачасових і позাপросторових вимірах і перетвореної на невід'ємний елемент мислення, культури й соціальної активності членів певної спільноти чи спільнот. Чи не найкраще означення міфу й міфологічного мислення подав відомий польський історик Є. Топольський, який окреслив їх як

«знання, що більшою або меншою мірою перетворені на догму»⁸. Йому ж належить оригінальна класифікація міфів, поширених в історіографії, на чотири групи: етнологічні, прогностичні, фактографічні і фундаментальні. Останні (фундаментальні) міфи глибоко закорінені у свідомості більшості людей, як пізнавальні конструкції, сформовані у відповідний час і у відповідних умовах.

З вищесказаного випливає два висновкові положення. По-перше, між міфом і стереотипом існує безпосередній зв'язок – міф є результатом пізнавальної діяльності (в різних її формах), а стереотип – її закріпленням у догматичних і малорухливих вербальних і невербальних (образних) структурах свідомості. Руйнування міфу є водночас творенням нового міфу і стереотипу й навпаки. По-друге, і міф і стереотип відіграють як позитивну, так і негативну роль в людській життєдіяльності, і уникнути цієї дихотомії ніяк не вдасться, насамперед, через епістемологічні обмеження людської свідомості. Тому завдання вчених полягає, зокрема, у постійному руйнуванні застарілих міфів, котрі не відповідають новій епістемологічній ситуації, але також чітко і ясно усвідомлювати минулий, «історичний» характер нових здобутих знань, що згодом перетворяться на міф.

Кардинальним методологічним питанням є розуміння і тлумачення соціальної функції, яку виконують історичні знання в сучасному суспільстві. Нині, як видається (або хотілося б видаватись) відійшли у минуле просвітницько-позитивістсько-марксистські уявлення про те, що історія як історичне знання відтворює «об'єктивну картину еволюції людського суспільства» і на цій підставі дає можливість прогнозувати майбутнє. Історичне знання, яке є результатом суб'єктивних репрезентацій історика у відповідності з його методологічними та ідеологічними установками, на думку багатьох дослідників виконує в сучасному суспільстві насамперед ідентифікаційну та легітимізаційну функції. Ідентифікаційну – щодо культурно-політичного визначення особи і спільноти, а легітимізаційну – щодо узаконення теперішнього стану цієї особи і спільноти⁹. Звичайна логіка і елементарне спостереження засвідчує, що ніяке утворення та існування соціальної спільноти не можливе без того, що творить цю спільноту – міфів, стереотипів, історичної «біографії». Без історичного обґрунтування не можна говорити про будь-яку, навіть найменшу соціальну групу.

Погодившись з визначальним значенням ідентифікаційного та легітимізаційного значення історичного знання, ми повинні визнати, що коли ми вважаємо Україну відповідною державною чи національною спільнотою, то, само собою зрозуміло, ця спільнота є історичним суб'єктом, який прагне себе легітимізувати через свою «біографію». Така біографія передбачає насамперед дві головні речі, властиві як для індивідуального, так і колективного пізнання: по-перше, бачити свою біографію через призму самого себе, тобто суб'єкта, і по-друге, трактувати суб'єкта як тотожного самому собі. До цього слід додати методологічну вимогу науково-історичного знання: що саме ми в даний момент розвитку науки розуміємо під суб'єктом історичного процесу. Так інтуїтивно чинили творці історії України ХІХ, прагнучи створити «звичайну схему української історії». У М. Грушевського в її центрі, згідно тогочасних романтичних уявлень, стояв «народ-нація», в сутності етнос, у Д. Дорошенка, І. Крип'якевича та інших – еліта і влада. Нинішня ситуація з розумінням історичного процесу як гуманізації людства змушує ставити в осердя такої схеми окрему людину з її інтересами і правами. Але, що важливо підкреслити,

людину, яка народжується, соціалізується і діє у відповідному соціально-культурному середовищі з його культурними кодами, тривкими уявленнями (менталітетом), ціннісними орієнтаціями, ідеологічними переконаннями, котрі вона приймає або не приймає, шукаючи інших. Соціально-культурне середовище було і залишається визначальним чинником формування і змін людської свідомості.

Сьогодні стало загальноприйнятим твердження про розкол суспільної, ціннісної, історичної та інших форм свідомості населення Української держави і, як наслідок, маніпулювання цією, насамперед історичною, свідомістю з боку різних політичних сил. Докладно досліджено і причини такого розколу, які гальмують формування колективної національної самосвідомості українських громадян. Тут і освітній та ідеологічний рівень т.зв. української політичної еліти, і антиукраїнська капіталізація власності, і неререформованість жодної сфери суспільного життя, які продовжують функціонувати у радянських інституційних рамках та радянській ідеології, і багато іншого. Одним з важливих, а, можливо, й вирішальних чинників такого стану можна вважати подальше функціонування і штучне зміцнення тих історичних міфів і стереотипів, які були створені і фундаментально-силовим та маніпуляційним способом насажені у свідомість громадян іншої держави – СРСР – її комуністичними правителями. Радянські міфи і стереотипи живуть і процвітають в сучасній Україні повсюдно, своїм корінням вони сягають російських імперських міфів, не дуже закамурфльованих під радянські. Гірше, що в історіографії вони теж далеко не житі. Навіть назвати їх всі неможливо в одній статті. Зрештою, про те, як вони впроваджувались у загальний вжиток написано вже чимало літератури¹⁰. Особливо докладно ці міфи і стереотипи розглянуто у фундаментальному тритомнику «Україна і Росія в історичній ретроспективі», більшість висновкових положень якого все ще, на жаль, не отримали поширення в сучасній українській історіографії¹¹. Спадок радянських міфів і стереотипів продовжує благополучно жити і функціонувати, а також штучно підтримуватись в свідомості громадян України, зокрема, і тою політикою пам'яті, яку проводили всі правлячі кола незалежної України. Тому немає підстав дивуватися такому стану історичної свідомості громадян.

І ще одна важлива заувага. Формуючи історичну свідомість, історики, але насамперед політична і державна еліта, повинні мати на увазі головний момент: свідомість кого або чого ми формуємо і для кого або для чого? Якщо йдеться про Україну, то, напевно, йдеться про легітимацію української державності, а щодо наповнення цієї державності – то модерної української нації. Ці два пріоритети визначають сутність і завдання творення «біографії» України, а, головне, змушують дослідників минулого дивитися на минуле з позицій сьогодення, тобто сучасних пріоритетів її розвитку. Історики, як і всі нормальні громадяни України, повинні знаходити в минулому того суб'єкта, який вони представляють в нинішні часи, його національно-державний інтерес, який не зводиться до етноцентризму або етнодержавоцентризму. Зрозуміло, це треба робити без фанатизму і нехтування науковими підходами, без ідеалізацій і творення нових «білих плям». Це є аксіома історіописання попереднього, нинішнього, але також і майбутнього. Проте, слід особливо підкреслити, що історик не може робити жодного висновку без усвідомлення суб'єкта дослідження чи описування. Це аксіома.

Загалом за останні роки українські історики зробили багато для того, щоб творити образ «історичної України», насамперед в тих галузях, які були найбільш

фальсифіковані або замовчувані. Однак в силу згаданих вище причин і серед інтелектуальних і серед ширших кіл української громадськості, в тому числі й істориків, залишається невдоволення станом суспільної та історичної свідомості громадян країни. Утвердження «солідарної історичної пам'яті» не відбудеться і в оглядуваній перспективі, якщо не буде усунуто з вжитку закорінених фундаментальних радянсько-російських історичних міфів і стереотипів, які все ще продовжують поширюватися не тільки в історичній літературі, а й майже всіма потужними засобами масової інформації та гуманітарною політикою держави в цілому. Зрозуміло, що в даному випадку не йдеться про історичну науку, завдання якої є відмінними від завдань гуманітарної та історичної політики і можуть мати тільки експертне значення, але це зовсім інша тема.

У цьому нарисі зупинимось тільки на головних, т.зв. «фундаментальних» історичних міфах і стереотипах, котрі виникли в період входження України в СРСР і відбивали «біографію» та відповідні суспільно-політичні інтереси іншої держави – Радянського Союзу та іншої твореної політичної нації – «радянського народу». Щодо багатоманітної системи міфів і стереотипів, які перейшли в сучасність від Російської імперії, написано чимало: від ідеї «триєдиної» руської нації та українсько-російської спорідненості до міфу про особливу історичну місію росіян об'єднати всіх слов'ян і православних. Про це дуже переконливо писав у 90-х роках ХХ ст. російський вчений Євгеній Анісімов в статті «Исторические корни имперского мышления в России» (1996) та багато інших дослідників¹².

Одним з таких міфів і стереотипів, які чинять вплив на історичну свідомість в сучасній Україні, є міф про Українську державність як радянську спадщину, яка «виросла» з Жовтневої революції в Росії. Насправді, йшлося про «комуністичну революцію», яка була принесена в Україну російськими більшовиками внаслідок трьох послідовних збройних вторгнень з півночі, котрі звели нанівець український національно-визвольний рух і встановили в Україні тоталітарний більшовицький режим¹³. Про агресивний воєнний характер опанування України більшовиками і накиненого ними режиму неодноразово писав їх лідер В. Ленін. Зокрема, наприкінці листопада 1918 р. він констатував: «З просуванням наших військ на захід і в Україну утворюються обласні тимчасові радянські уряди, покликані зміцнити ради на місцях. Ця обставина має ту хорошу сторону, що позбавляє змоги шовіністів України, Литви, Латвії, Естляндії розглядати рух наших частин як **окупацію** і створює сприятливу атмосферу для дальшого просування наших військ. Без цієї обставини наші війська були б поставлені в **окупованих областях** у нестерпне становище, і населення не зустрічало б їх як визволителів»¹⁴ (виділення моє – Л.З.). Тільки збройною силою і зі залученням частин т.зв. «інтернаціоналістів» більшовикам вдалося встановити контроль над Україною. Відрадно, що в новіших публікаціях українські історики вже пишуть не про «тріумфальну ходу радянської влади на Україні», а про три війни між УНР і радянською Росією в 1918–1920 рр., які завершилися окупацією території України і нав'язуванням комуністичного режиму¹⁵.

Здавалось би міфи комуністичного агітпропу вже достатньо розвінчані і усунуті з наукового вжитку. Варто згадати хоча б праці відомого російського історика і політика Юрія Афанасьєва. У книзі «Опасная Россия» (2001) цей вчений докладно прослідкував політичні та ідеологічні підстави формування фундаментальних радянських імперських міфів. Він зокрема писав: «Довго билися більшовики за

Україну, котра хотіла лишитися сама по собі (...) В 1917–1920 роках Україну окупували п'ять разів: по одному – германці і генерал Денікін (він-то був переконаний, що не окупує, а визволяє), тричі – Червона армія»¹⁶. Дальша доля «боротьби з українським буржуазним націоналізмом» всім добре відома.

Однак і надалі в деяких історичних роботах проводиться ідея мало не про розквіт радянської України в «братній сім'ї народів СРСР». Для прикладу можна згадати книгу Р. Симоненка і Д. Табачника про українсько-польські стосунки, в якій на понад 700 сторінках фактично реанімується радянська класова версія українсько-польських відносин і проблема єдності України. Під завісою і прикриттям «турботи» авторів про українську незалежність, з допомогою маніпулювання на загал відомими документами проводиться думка, що всі українські національні сили, а передусім галицько-українські, реалізували «антиукраїнську» політику, прислужувалися Німеччині та Австро-Угорщині і, тим самим, «перешкоджали» «правильним» українським «революційно-визвольним силам» в опорі на революційну Росію добиватися справжнього об'єднання українських земель в єдиній державі (!). Важко утриматись від іронії, читаючи численні авторські пасажі про те, що «одвічна мрія українського народу здійснилася лише на початку Другої світової війни, коли Україна стала розвинутою промислово-аграрною державою» (це після Голодомору!), або про те, що українські націоналісти не були би націоналістами, якщо б «не зраджували на кожному історичному повороті український народ і неньку-Україну»¹⁷. Одним словом, найбільшими ворогами України були ті українці, які провадили послідовну боротьбу за її незалежність з метою самозбереження. Навряд чи таким способом можна формувати українську історичну свідомість.

Ще один фундаментальний радянський міф, який вимагає серйозної деконструкції, містить цілу мережу міфів про «радянську модернізацію» часів існування СРСР, про «братерство народів СРСР», про «розквіт та зближення національних культур» тощо, які нібито перетворили Україну на одну з найрозвинутіших республік Радянського Союзу. Сьогодні вже достатньо висвітлено процес еволюції компартійно-радянського режиму, який йшов по лінії повної централізації влади, грабіжницького використання природних і людських ресурсів національних республік і країв, стагнації і нівеляції національних культур тощо. Здавалось би сучасна наукова думка створила сприятливі методологічні підстави для переосмислення всього періоду існування СРСР як імперії тоталітарного взірця, або, іншими словами, «суперімперії», заснованої на ідеї «світової пролетарської революції», а в сутності – способу збереження і трансформації російської імперії Романових в світову комуністичну імперію Леніних-Сталіних-Брежнєвих і т.п. Відомий дослідник імперій О. Мотиль переконливо стверджує: «СРСР як єдина тоталітарна імперія у світі могла би представляти із себе настільки чистий структурний приклад водночас імперії та тоталітаризму, який лише можна собі уявити»¹⁸. Як і кожна імперія, СРСР за визначенням повинен був зникнути.

Однак українські історики все ще «встидаються» називати речі своїми іменами і не беруть на озброєння сучасну імперіологію і постколоніальний підхід для осмислення радянського минулого України, як імперської колонії. Той же О. Мотиль переконливо показав, що у випадку приховування реальних намірів сучасної Росії, не зауважування її гегемоністських тенденцій, а, що найважливіше, підпорядкування її версіям історичного минулого «братніх слов'янських народів», доведеться

зустрітись з «повзучою реімперіалізацією», поширенням «біографії» спільного «русского міра» або «євразійського проекту». Зрештою, ці тенденції підпорядкування ідеологічним схемам російського виробництва цілком очевидні в сучасній гуманітарній політиці українських правлячих кіл¹⁹. Вони несуть реальну небезпеку для формування модерної української нації, зокрема прагнучи закріпити за росіянами в Україні статус державотворчої нації, що у наслідку ставитиме під сумнів потребу в існуванні держави України і української нації²⁰. Сучасні події російської агресії в Україні не просто підтверджують такі передбачення і оцінки, а й яскраво демонструють ідеологічні інструменти реалізації неоімперської політики Росії: «захист російськомовного населення повсюди, де б воно не проживало».

Одним з небагатьох істориків, а швидше культурологів, які осмислюють колоніальний характер української радянської державності, є Микола Рябчук. В одній з останніх книжок («Постколоніальний синдром», 2011) цей аналітик дуже влучно показав, яким чином і коли формується колоніальний дискурс в Україні і якими є наслідки для суспільної свідомості імперської й колоніальної за суттю політики Росії в українських землях, що проводилась включно до 1991 р.²¹ В інтерв'ю під час обговорення книжки він підкреслив, що ця політика трималася на трьох стовпах: «Один – це сила імперського апарату, зокрема репресивна міць таємної поліції та інших тодішніх «силовиків». Другий – економічна влада, контроль над землею та іншими ресурсами. І третій – це сила імперського дискурсу, забезпечувана найрізноманітнішими інституціями – від шкіл до університетів, від щоденних газет до літературних часописів, від православної церкви до академії наук. Плюс нейтралізація українського контрдискурсу – через жорстку цензуру і навіть заборону самої мови»²². Внаслідок цього після 1991 р. в Україні склалася «постколоніальна ситуація», яка замість еволюції в бік звільнення від колоніалізму, розвивається в сторону «неоколоніалізму». Тому, підсумовує Рябчук, труднощі українського націотворення закладені в несприятливих історичних обставинах, а ще більшою мірою – «в українському сьогодні, котре аж ніяк не сприяє лікуванню історичних неврозів, оскільки формально незалежна українська держава радше законсервувала колоніальний статус-кво, аніж відкрила послідовну й усебічну програму деколонізації»²³.

Імперсько-колоніальний дискурс, який присутній нині в усіх проявах публічних висловлювань, літературі і підручниках, радіо- і телепрограм, символіці і святах України, продовжує поширювати колоніальну свідомість серед її громадян. Робиться це як цілком свідомо (наприклад, розстановкою акцентів і відповідним добром фактажу в підручниках з історії України), так і неусвідомлено – через применшення ваги української національної історії та культури у зв'язку з їх елементарним незнанням і небажанням знати. Не дивно, що російсько-радянська культурна спадщина разом з її усталеними стереотипами продовжує панувати серед значної частини мешканців сучасної України.

Достатньо взяти до уваги результати великого соціопитування, яке було проведено на всій території України за виключенням Криму і окупованих теренів Донбасу в лютому – червні 2015 р. Фондом «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою «Ukrainian Sociology Service» на замовлення Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД) у рамках проекту «Ініціювання Національного діалогу в Україні». Незважаючи на майже два роки

агресії та війни Росії проти України, 53,8 % опитаних українців вважають для себе Росію «дуже близькою» або «більше близькою» країною. А кількість тих, хто ототожнює себе з «словянською культурою», «радянською культурою» і «культурою русского міра» в сумі складає 42,7 % респондентів (відповідно – 27,2, 11,5 і 3,7 %). Водночас тільки 24,1 % українців ототожнюють себе з «українською культурою», а ще 20 % – з «європейською». А на запитання «якою мірою Вам близькі російська мова та культура?» 25,7 % респондентів відповіли «дуже близькі», а ще, 40,6 % – «значною мірою близькі» (в сумі це складає 66,3 % населення!)²⁴.

Про що свідчать ці показники? Війна може лише створити передумови для досягнення суспільного консенсусу з основних питань та для його належної інституалізації. Вона може зміцнити довіру і солідарність між групами населення і тим полегшити майбутній діалог, розчистити ґрунт для інституційних реформ. Але вона не може ані усунути структурних деформацій, спричинених колоніалізмом, ані швидко змінити специфічну політичну культуру й ціннісні орієнтації, сформовані по-різному у різних регіонах протягом століть. Досвід багатьох колоніальних країн, де креольське й аборигенне населення спільно вело національно-визвольну боротьбу проти колишньої метрополії, показує, що завершення боротьби є здебільшого лише початком тривалого пошуку оптимальної моделі співіснування двох основних груп у спільній державі.

Проведене Київським міжнародним інститутом соціології в лютому 2015 р. дослідження впливу російської пропаганди на громадян України показало, що 22 % опитаних вважають Євромайдан «боротьбою за владу антиросійських, націоналістичних сил за підтримки західних спецслужб»; 10 % «підтримують приєднання Криму до Росії»; 22 % «погано» або й «дуже погано» ставляться до Сполучених Штатів Америки; 19 % вважають антитерористичну операцію на Сході України (АТО) «каральною операцією проти звичайного населення»; 9 % в основному або й повністю довіряє російським засобам масової інформації. Цікаво, що впливовість російської пропаганди дуже мало залежить від статі, віку і навіть освіченості респондентів, зате дуже сильно – від регіону (на Львівщині та Волині індекс її впливовості 8–9, на Одещині й Харківщині – 42–50). Це означає також значну кореляцію з відсотком російського та російськомовного населення²⁵.

І вже зовсім провалом української історіографії, публіцистики та системи історичної освіти можна вважати ставлення і розуміння сучасними українцями подій власної історії. Згадане соціологічне дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» 2015 р. подало такі сумні результати: 42,9 % респондентів вважають Київську Русь державою трьох «братніх» народів – українців, росіян і білорусів і тільки 27,9 % – державним утворенням українців; 38,6 % опитаних позитивно оцінили Полтавську битву і поразку гетьмана Івана Мазепи і лише 17 % оцінили її негативно; 45,2 % позитивно оцінили утворення в Харкові в 1917 р. УСРР; а в першу десятку видатних історичних діячів України увійшли Петро I (6-та позиція), Сталін (10-та позиція) і т.д.²⁶

Названі показники яскраво засвідчують «перехідний» стан свідомості більшості українців, які все ще продовжують «віддавати данину» старим радянським стереотипам. Треба погодитись з М. Рябчуком, що оприявлена в цих результатах суспільна амбівалентність є лише частиною наслідком браку знань та успадкованих стереотипів. Сутнісно вона відбиває болісний і досі незавершений процес виокремлення українців (як і, зрештою, білорусів та росіян) із домодерної надетнічної

«славно-руської» (пан-східнослов'янської) спільноти. Для багатьох із них ця емансипація почалася ще в ХІХ столітті, для інших – лише з проголошенням незалежності у 1991-му, для деякого – щойно тепер, з військовою агресією Росії в Криму й на Донбасі. Суперечливі відповіді на різноманітні запитання ілюструють *цілком природне відставання емансипації ментальної, культурної, психологічної від вимушеної і тому швидкої емансипації політичної та мілітарної*²⁷.

Війна, отже, не лише посприяла політичній консолідації української нації, а й загострила та унаочнила ті глибокі цивілізаційні, ідентичнісні й ціннісні поділи, які в Україні завжди існували і які, власне, й уможливили для Росії відносно легку анексію Криму, окупацію частини Донбасу та інфікування значної частки громадян України антиукраїнською пропагандою.

Здавалось би в сучасній українській історіографії зроблено чимало, щоб очистити історіографічний простір від імперсько-колоніальних міфів. У більшості підручників і посібників радянський період окреслюється в рамках утвердження комуністичного режиму, як чужого українцям. Проте зміст цих розділів наповнений далі історією «партійних комітетів» та політики Кремля, тобто «історією від влади», а не історією тої спільноти, яка складала зміст української державності. Ми не бачимо головного: як ця політика сприймалася різними етнічними і соціальними групами населення та як вони реагували на неї в умовах комуністичного диктату. Певним виключенням є новаторська серія колективних монографій «З історії повсякденного життя в Україні», яку почав видавати Інститут історії України НАН України у 2010 р.²⁸ Зібрані в цьому виданні матеріали і опрацювання, на мою думку, створюють зовсім нові можливості для синтезу української історії радянської доби, яка є віддаленою від політично-партійної історії та її міфотворчості, наближуючи до читачів реальний образ цілої епохи. Фактично, це є не просто історія повсякденності, а соціально-культурна історія, в якій образ України значно повніший і цікавіший. Треба погодитися з одним із авторів цієї серії (О. Удодом), який пише: «Таким чином, використання в сучасній методології історії України такого актуального підходу, як історія повсякденності, допоможе швидше вивести науку зі стану методологічної кризи, перетворити історію на цікаву, справді людинознавчу дисципліну»²⁹. Додамо від себе – і більш правдиву історію, що наближена до людей, а не владних верхів.

Тому, як видається, нагальною потребою наукової історіографії та фахових істориків є докорінний перегляд всієї схеми т.зв. «радянського періоду історії України», який досі фактично не переосмислювався на предмет його місця в загальній схемі історії України. Окрім загальних публікацій про злочини комунізму на терені Української РСР, в більш загальному плані роль і місце цього періоду в національному метанаративі, на жаль, не переглядались. Водночас назріла нагальна потреба описати та оцінити цей період з нових, не радянських, а національно-державних позицій, позицій, котрі відповідають сучасному науково-історичному знанню. Для цього добре надаються сучасні постколоніальні студії або імперські студії, які створюють підстави для розгляду історичних процесів колоніальної чи імперської експансії та національної асиміляції, що здійснювались під прикриттям ідеології «соціальної справедливості». Зрозуміло, що у таких підходів є серйозні внутрішні супротивники, котрі ніяк не сприймають ідею окупації та колоніальної експлуатації України в період т.зв. «соціалізму». Але рано чи пізно кроки в цьому напрямі

доведеться зробити, тому що без них ми не «віднайдемо» Україну як історичного суб'єкта, а будемо поширювати концепції «вільного простору» між Польщею та Росією.

Нарешті, останній фундаментальний радянський міф, котрий донині залишається стрижневим компонентом ідеологічного колоніалізму щодо України, є міф «Великої Вітчизняної війни» і «великої Перемоги». Історія виникнення цього міфу та його інструментального характеру в останніх десятиліттях існування СРСР добре висвітлена в сучасній історіографії. Цей комуністичний конструкт в комплексі з набором його складових про «подвиг радянського народу у Великій Вітчизняній війні», «вирішальною роллю комуністичної партії», «морально-політичною єдністю радянського народу», «потужним партизанським рухом в тилу ворога», «зрадниками і колаборантами» та багатьма іншими й сьогодні вірно служить обґрунтуванню існування імперської Росії та її колоній під виглядом СРСР і радянського народу. Цей міф однозначно спрямований на заперечення українського виміру війни, оскільки не залишає місця для українського інтересу, незважаючи на химерні спроби деяких істориків послатися на творення українських міністерств, на участь УРСР в заснуванні ООН тощо.

Сьогодні навряд чи хтось може заперечувати, що Друга світова війна була зіткненням двох ціннісних світів та ідеологій – демократії і тоталітаризму. Своєю чергою німецько-радянська війна стала боротьбою двох деспотичних режимів – комуністичного і націонал-соціалістичного – в боротьбі за світове панування. Проте наступний логічний крок у визначенні місця України в цій війні багато істориків і політиків не роблять. А саме: вони залишають Україну та українців виключно в орбіті комуністичного тоталітарного режиму, називаючи це «великою вітчизняною війною», а тоді ще додають «радянського народу». Такі розмірковування з точки зору логіки щонайменше дивні: два імперіалістичні хижаки – Сталін і Гітлер – ведуть боротьбу за панування над Україною, а також іншими народами Центрально-Східної Європи, а ці народи опиняються або в ролі «колаборантів» з Гітлером і «союзниками» Сталіна, або, якщо об'єктивно оцінювати, – «колаборантами» зі Сталіним і «союзниками» з Гітлером. То чи можна вважати колаборантами вояків Червоної армії, котрі служили найжорстокішому тоталітарному режиму ХХ століття, який винищив без війни понад 20 млн. своїх же громадян, поступаючись в цьому тільки китайському комуністичному режиму?³⁰ Питання риторичне.

Радянський міфологізований підхід до світової війни не залишає місця для третьої сторони – українського та інших народів цього регіону континенту. Де ж тоді шукати український національний інтерес? А він, з позицій сьогодення, лежить у площині тих політичних сил, котрі провадили боротьбу власне за окремий український національний інтерес – за українську державність проти обох сусідніх тоталітарних режимів і будували свою політику та вибирали союзників на певних етапах цієї боротьби в залежності від геополітичної ситуації. Чи можна звинувачувати українських націоналістів в співробітництві з гітлерівською Німеччиною, яка напередодні війни збиралась воювати з комуністичною імперією? Думається, що ні, оскільки вони вибирали союзника, який повинен був розгромити найкривавішу диктатуру того часу, яка коштувала українцям мільйонів людських життів, а надалі, силою обставин, змінили тактику, і провадили боротьбу проти обох імперіалізмів. Можна сперечатися щодо помилок і навіть локальних злочинів провідників

українського національного руху (а які армії не здійснювали злочинів під час війни?), але не можна відмовити їм в патріотизмі і самопожертві заради українського національного інтересу. Спроба усунути їх з дискурсу Другої світової війни є одно-значною спробою усунути Україну з числа суб'єктів історичного процесу. Можна навести слова двічі Героя Радянського Союзу Василя Петрова, який під час скандалу навколо визнання Івано-Франківською міською радою солдатів дивізії СС «Галичина» в 2002 р. говорив: «Вважаю пропозицію, яку розглянула міська рада, справедливою. Від свого імені і від імені своїх підлеглих вітаю цих людей, які воювали в дивізії «Галичина» (...) По-перше, мене як воїна не влаштовують шаблони КПРС про воюючі сторони. По-друге, переконаний, що кожен воїн мусить йти за своєю совістю. Визнаю право за воїнами «Галичини», як і за всякими іншими, відстоювати свої переконання. Міська рада зробить правильно, якщо ухвалить таке рішення»³¹.

Радянська міфологічна версія Другої світової війни, що заснована на ідеологемі «великої вітчизняної», служила і продовжує служити збереженню цілого комплексу радянських стереотипів, покликаних за будь-яку ціну утвердити радянську спадщину в свідомості сучасних українців і, як наслідок, «відбілити» комуністичний режим за рахунок радянського патріотизму і усунення в табір «фашистів» і «колаборантів» всіх, хто не поділяв комуністичної ідеології та радянських правил гри. Тут немає підстав для ціннісної дихотомії.

Сьогодні в світовій та українській історіографії нагромаджено велику кількість фактографічного матеріалу, який заперечує радянську версію «великої вітчизняної війни», яка не була «вітчизняною» для багатьох народів, в тому числі багатьох українців, котрі інакше трактували саме поняття «вітчизна». Одним з останніх видань, в яких зроблена ґрунтовна спроба осмислення «української війни» в складі Другої світової, є двотомне видання Інституту історії України НАН України історичних нарисів «Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття»³². Фактично вперше в українській історіографії в ньому обґрунтовано терміни «друга світова війна» і «німецько-радянська війна», стверджується, що всю різноманітність політичних і воєнних подій світової війни «з наукових позицій некоректно трактувати в руслі поняття «Велика Вітчизняна війна»³³. А вміщені у двох книгах аналітичні матеріали показують значно ширший спектр настроїв, сподівань і дій українців під час війни та окупації, ніж це підпадає під ідеологему «Великої Вітчизняної війни». Розкриваючи все нові і нові документальні матеріали, можна стверджувати словами Владислава Гриневича, що «для значної частини українського населення «сталінське визволення від німців», немов у дзеркальному відображенні, повторювало картину «гітлерівського «звільнення України від більшовиків» – звільнення без визволення»³⁴. Так само гостро критично оцінив радянський концепт війни і перемоги знаний російський історик Юрій Афанасьєв: «Для Сталіна та його оточення, коли вони визнали обстановку хоча б мінімально вигідною для себе, традиційні імперські цілі царської Росії перетворились в революційні цілі СРСР і вони одразу приступили до їх реалізації. Ні до оборонної, ні до визвольної війни ці цілі відношення не мали»³⁵.

Підсумовуючи, треба зазначити, що радянські міфи продовжують чинити поважний вплив на свідомість громадян сучасної України. Водночас історичні знання були, є і залишатимуться гострим інструментом як формування, так і маніпуляції суспільною свідомістю людей, насамперед з боку політичних чинників. Історія, а точніше

її відповідне препарування, може впливати на перебіг подій і прогнозувати національні настрої з різних питань. Серед способів маніпулювання історичною свідомістю залишаються, зокрема, поширення застарілих стереотипів, пряме підтасовування фактів, замовчування невігідної інформації, упередженість щодо інтерпретації фактів, навішування ярликів для компрометації історичних осіб і багато інших. А найбільш ефективним є сьогодні маніпулятивний потенціал засобів масової інформації (ЗМІ). Тут використовуються не тільки певні методи, а й цілі жанрові форми, які містять псевдоподії, містифікації, фальсифікати³⁶.

Кардинальною особливістю творення і поширення історичного знання в Україні залишається величезний ідеологічний тиск радянсько-російської історичної спадщини, який можна пояснити, на мою думку, передусім повною відсутністю української національної гуманітарної політики, а також мінімальною присутністю української історіографії та історії в світовій історичній думці. Крім того, травматичний потенціал української історії настільки великий, що подолати його невротичну дію на свідомість постколоніального населення простою психотерапією не вдасться. Тим більше в умовах постійного підживлення міфологізованого образу українського минулого. Але без деконструкції цього образу і його заміни новим та іншим – проукраїнським в своїй суті – майбутнє української нації і державності представляється дуже невизначено, щоб не сказати сумно.

¹ Див., зокрема: *Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи* / Авторський колектив: Ю. Шаповал та ін. – К., 1997 (*Etnopolitychnyj rozvytok Ukraïny: dosvid, problem, perspektyvy* / Avtors'kyj kolektyv: Ju, Shapoval ta in. – K., 1997); *Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991–2000 років* / Відп. ред. І.Ф. Курас. – К., 2002 (*Nacionalna integracija v polikulturному suspilstvi: ukrains'kyj dosvid 1991-2000 rokiv* / Vidp. red. I.F. Kuras. – K., 2002); *Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні.* – К., 2002 (*Nahorna L. Nacionalna identychnist' v Ukraini.* – K., 2002); *Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення.* – К., 2000 (*Riabchuk M. Vid Malorosiji do Ukrainy: paradoksy zapizniloho nacijetvorennia.* – K., 2000); *Котигоренко В. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні. Політологічний аспект.* – К., 2004 (*Kotyhorenko V. Etnichni protyrichchia I konflikty v suchasnij Ukrainia. Politologichnyj aspekt.* – K., 2004); *Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст.* – К., 2008 (*Nahorna L.P. Regionalna identychnist': ukrains'kyj kontekst.* – K., 2008); *Україна модерна. Спеціальний випуск: Львів–Донецьк: Соціальні ідентичності в сучасній Україні. За редакцією Я. Грицака, А. Портнова, В. Сусака.* – К.; Львів, 2007 (*Ukraina moderna. Specialnyj vypusk: Lviv-Donetsk: socialni identychnosti v suchasnij Ukraini. Za redakcijeju Ja. Hrycaka, A. Portnova, V. Susaka.* – K.; Lviv, 2007) та ін.

² Докл. див.: *Зашкільняк Л. Історичні міфи і стереотипи як складова суспільної свідомості та соціальної практики // Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні / за редакцією Л. Зашкільняка.* – Львів, 2009. – С. 7-35 (*Zashkilnyak L. Istorychni mify i stereotypy jak skladova svidomosti ta socialnoji praktyky // Istorychni mify I stereotypy ta mizhnacionalni vidnosyny v suchasnij Ukraini / Za redakcijeju L. Zashkilnyaka.* Lviv, 2009. – s. 7-35); *Гнатенко П.И., Павленко В.Н. Этнические установки и этнические стереотипы.* – Днепропетровск, 1995 (*Hnatenko P.I., Pavlenko V.N. Etnicheskije ustanovki i etnicheskije stereotypy.* – Dnepropetrovsk, 1995).

³ Див.: *Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность.* – Москва, 2000 (*Shnejder L.B. Professionalnaja identichnost'.* – Moskva, 2000).

⁴ Малахов В. Міф про міф: національна міфологія як тема сучасної міфотворчості // Дух і Літера. – К., 1998. – № 3-4. – С. 76-83 (Malachov V. Mif pro mif: nacionalna mifologija jak tema suchasnoji mifotvorčnosti // Duch I Litera. – К., 1998. - # 3-4. – S. 76-83).

⁵ На його думку, міф – це розповідь про історичні події, яка виконує водночас три функції: розповідає про історичне походження даного порядку; творить взірць або норму соціальної поведінки та обґрунтовує право й етику; реалізується в ритуалах й служить безпосередньому психологічному єднанню людей у колективних діях. – Попович М. Міфологія в сучасній свідомості посткомуністичної України // Там само. – С. 57 (Popovych M. Mifologija v suchasnij svidomosti postkomunistychnoji Ukrainy // Tam samo. – S. 57).

⁶ Савельєва М.Ю. Лекції по міфології культури. – К., 2003. – С. 67-68 (Saveljeva M.Ju. Lekciji po mifologii kultury. – К., 2003. – S. 67-68).

⁷ Там же. – С. 252-253 (Tam zhe. – S. 252-253).

⁸ Topolski J. Jak się pisze i rozumie historię. Tajemnice narracji historycznej. – Warszawa, 1996. – S. 205.

⁹ Савельєва И.В., Полетаєв А.В. Функции истории. – Москва, 2003. – С. 3-4 (Saveljeva I.M., Polietajev A.V. Funkcii istorii. – Moskva, 2003. – S. 3-4). Автори наводять п'ять основних функцій історії, додаючи до вже названих – моралізаторську (підтримання взірців), історичної пам'яті і ескапізму. Проте, на нашу думку, саме ідентифікація і легітимація є головними, оскільки без них не може існувати жодна соціальна спільнота.

¹⁰ Єкельчик С. Імперія пам'яті: Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві. – К., 2008 (Jekelchuk S. Imperija pam'jati: Rosijsko-ukrajins'ki stosunki v radians'kij istorychnij ujavі. – К., 2008); Яремчук В. Минуте України в історичній науці УРСР післясталінської доби. – Острогор, 2009 (Jaremchuk V. Mynule Ukrainy v istorychnij nauci URSR pislatalins'koji doby. – Ostroh, 2009); Юсова Н. “Давньоруська народність”: зародження і становлення концепції в радянській історичній науці (1930-ті – перша половина 1940-х рр.). – К., 2006 (Jusova N. “Davnjorus'ka narodnist'”: zarodzhennia I stanovlennia koncepciji v radians'kij istorychnij nauci (1930-ti – persha polovyna 1940-ch rr.). – К., 2006); Шкандрій М. В обіймах імперії. Російська й українська літератури новітньої доби. – К., 2004 (Shkandrij M. V obijmach imperii. Rosijska j ukrains'ka literatury novitnjoji doby. – К., 2004); Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. – К., 2004 (Kohut Z. Korinnia identychnosti. Studii z rannjomodernoji ta modernoji istoriji Ukrainy. – К., 2004); Velychenko S. Shaping Identity in Eastern Europe and Russia: Soviet-Russian and Polish Accounts of Ukrainian History, 1914-1991. – New York, 1993 та ін..

¹¹ Верстюк В.Ф., Горобець В.М., Толочко О.П. Українські проекти в російській імперії / Україна і Росія в історичній ретроспективі. Нариси в 3-х томах. – К., 2004. – Т. 1 (Verstiuk V.F., Horobec' V.M., Tolochko O.P. Ukrains'ki proekty v rosijs'kij imperii / Ukraina i Rosija v istorychnij retrospektyvi. Narisy v 3-ch tomach. – К., 2004. – Т. 1); Гриневич В.А., Даниленко В.М., Кульчицький С.В., Лисенко О.Є. Радянський проект для України / Україна і Росія в історичній ретроспективі. Нариси в 3-х томах. – К., 2004. – Т. 2 (Hrynevych V.A., Danylenko V.M., Kulchyc'kyj S.V., Lysenko O.Je. Radians'kyj proekt dla Ukrainy / Ukraina i Rosija v istorychnij retrospektyvi. Narisy v 3-ch tomach. – К., 2004. – Т. 2); Кульчицький С.В., Парахонський Б.О. Новітній український державотворчий процес / Україна і Росія в історичній ретроспективі. Нариси в 3-х томах. – К., 2004. – Т. 3 (Kulchyc'kyj S.V., Parachons'kyj B.O. Novitnij ukrains'kyj derzhavotvorchij process / Ukraina i Rosija v istorychnij retrospektyvi. Narisy v 3-ch tomach. – К., 2004. – Т. 3).

¹² Анисимов Е.В. Исторические корни имперского мышления в России Режим доступа: <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/sympo/Proceed97/Anisimov.html> (Anisimov Je.V. Istoricheskiye korni imperskogo myshlenija v Rossii); Шкандрій М. В обіймах імперії. Російська й українська літератури новітньої доби. – К., 2004 (Shkandrij M. V obijmach imperii. Rosijska j ukrains'ka literatury novitnjoji doby. – К., 2004).

¹³ Див. докл.: *Кульчицький С.В., Парахонський Б.О.* Новітній український державотворчий процес / Україна і Росія в історичній ретроспективі. Нариси в 3-х томах. – Т. 3. – С. 10-28 (Kulchuc'kyj S.V., Parachons'kyj B.O. Novitnij ukrains'kyj derzhavotvorchyj process / Ukraina i Rosija v istorychnij retrospektyvi. Narysy v 3-ch tomach. – Т. 3. – С. 10-28).

¹⁴ *Ленін В.І.* Повне зібрання творів. – Т. 37. – С. 224 (Lenin V.I. Povne zibrannia tvoriv. – Т. 37. – С. 224).

¹⁵ *Литвин В.* Історія України. Підручник. 2-ге доопрацьоване та доповнене видання. – К., 2008. – С. 427-455 (Lytvyn V.M. istorija Ukrainy. Pidruchnyk. 2-he doopracjovane ta dopovnene vydannia. – К., 2008. – С. 427-455).

¹⁶ *Афанасьєв Ю.* Опасная Россия. – Москва, 2001 (Afanasjev Ju. Opasnaja Rossija. – Moskva, 2001) (Режим доступу: http://www.yuri-afanasiev.ru/dangerous_rus/glava2.htm)

¹⁷ Див.: *Симоненко Р.Г., Табачник Д.В.* Українсько-польські відносини та боротьба за єдність України XIX – початок XX ст. Нариси. – К., 2007. – С. 698-700 (Symonenko R.H., Tabachnyk D.V. Ukrain's'ko-pols'ki vidnosyny ta borot'ba za jednist' Ukrainy XIX – pochatok XX st. Narysy. – К., 2007. – С. 698-700) та ін.

¹⁸ *Мотиль О.* Підсумки імперій: занепад, розпад, відродження. – К., 2009. – С. 72 (Motyl O. Pidsumky imperij: zaneпад, rozpad, vidrohdhennia. – К., 2009. – С. 72).

¹⁹ Там само. – С. 137-139.

²⁰ Про такі тенденції досить переконливо писав у 2004 р. *Б. Парахонський* (див.: *Кульчицький С.В., Парахонський Б.О.* Новітній український державотворчий процес. С. 109-110 (Kulchuc'kyj S.V., Parachons'kyj B.O. Novitnij ukrains'kyj derzhavotvorchyj process. – С. 109-110).

²¹ *Рябчук М.* Постколоніальний синдром. Спостереження. – К., 2011 (Riabchuk M. Postkolonialnyj syndrom. Sposterezhennia. – К., 2011).

²² *Микола Рябчук.* «Колоніальний статус України був очевидний для мене вже у старших класах». Інтерв'ю. (Mykola Riabchuk. "Kolonialnyj status Ukrainy був очеvidnyj dla mene vzhe u starshych klasach". Intervju). Режим доступу: <http://provodyn.com/interview/4914-90~mykola-riabchuk-kolonialnyj-status.html>

²³ *Рябчук М.* Постколоніальний синдром. Спостереження. С. 15-16 (Riabchuk M. Postkolonialnyj syndrom. Sposterezhennia. – С. 15-16).

²⁴ *Україна.* Результати соціологічного дослідження, проведеного у рамках проекту «Започаткування національного діалогу в Україні» січень – червень 2015. – С. 20-22 (Ukraina. Rezultaty sociologichnoho doslidzhennia, provedenoho u ramkach proektu "Zapochatkuvannia nacionalnoho dialogu v Ukraini" sichen' – cherven' 2015. – С. 20-22). Режим доступу: <http://ndialog.org.ua>

²⁵ *Київський міжнародний інститут соціології.* Лабораторія соціологічного сприяння інформаційної безпеки. Індекс результативності російської пропаганди (Kyjivs'kyj mizhnarodnyj instytut sociologii. Laboratorija sociologichnoho spryannia informacijnoji bezpeky. Indeks rezultatyvnosti rosijs'koji propagandy). Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510&page=1>

²⁶ *Україна.* Результати соціологічного дослідження, проведеного у рамках проекту «Започаткування Національного діалогу в Україні» січень – червень 2015, с. 29-32 (Ukraina. Rezultaty sociologichnoho doslidzhennia, provedenoho u ramkach proektu "Zapochatkuvannia nacionalnoho dialogu v Ukraini" sichen' – cherven' 2015. – С. 29-32).

²⁷ *Рябчук М.* Поділи і зв'язки в українському суспільстві 2014–2015. Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/40173> (Riabchuk M. Podily i зв'язky v ukrains'komu suspilstvi 2014-2015).

²⁸ *Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921-1928 рр.): Колективна монографія / Відп. ред. С.В. Кульчицький.* – К., 2010. – [Кн. 1]. – Част. 1-2 (Narysy povsiakdennoho zhyttia radians'koji Ukrainy v dobu nepu (1921-1928 rr.). Kolektyvna monografija / Vidp. red. S.V. Kulchuc'kyj. – К., 2010. – [Кн. 1]. – Chast. 1-2); *Повосенна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко.* – К., 2010. – [Кн. 2]. – Част. 1–3 (Povojenna Ukraina: narysy socialnoji

istoriji (druga polovyna 1940-ch – seredyna 1950-ch rr.): Kolektyvna monografija / Vid. red. V.M. Danylenko. – K., 2010. – [Kn 2]. – Chast.1-3); Якубова Л. Повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу. – К., 2011 (Jakubova L. Povsiakdenne zhyttia etnichnyh menshyn radians'koji Ukrainy u mizhvojennu dobu. – K. 2011); Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя / Відп. ред. С.В. Кульчицький. – К., 2012 (Ukrains'ke radians'ke suspilstvo 30-ch rr. X st.: narysy povsiakdennoho zhyttia | Vidpov. red. S.V. Kulchys'kuj. – K., 2012); Бондарчук П.М. Релігійна свідомість віруючих УРСР (1940–1980-і роки): повсякденні прояви, трансформації. – К., 2012 (Bodnaruk P.M. Relihijna svidomist' virujuchych URSR (1940-1980-I roky): povsiakdenni projavu, transformaciji. K., 2012).

²⁹ *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко. – К., 2010. – [Кн. 2]. – Част. 1–2. – С. 22 (Povojenna Ukraina: narysy socialnoji istoriji (druga polovyna 1940-ch – seredyna 1950-ch rr.): Kolektyvna monografija | Vidp. red. V.M. Danylenko. – K., 2010. – [Kn. 2]. – Chast. “1-2. – S. 22).*

³⁰ *Чорна книга комунізму. Злочини, терор і репресії / С. Куртуа та ін.; пер. з фр. Я. Кравець. – Львів, 2008. – С. 25 (Chorna knyha komunizmu. Zlochyny, terror I represiji / S. Curtois ta in.; pereklad z fr. Ja. Kravec'. – Lviv, 2008. – S. 25).*

³¹ *Шурхало Д. Міфи Другої світової війни. – Львів, 2011. – С. 135 (Shurchalo D. Mify Druhoji svitovoji vijny. – Lviv, 2011. – S. 135).*

³² *Україна в другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси. У двох книгах. – К., 2011. – Кн. 1-2 (Ukraina v druhij svitovij vijni: pohliad z XXI st. Istorychni narysy. U dvoch knyhach. – K., 2011. – Kn. 1-2).*

³³ Там само. Кн. 1. С. 20.

³⁴ *Гриневич В. Між молотом і ковадлом // Український тиждень. – К., 2013. – № 6. – С. 38 (Hrynevych V. Mizh molotom i kovadlom // Ukrain's'kuj tyzhen'. – K., 2013. – # 6. – S. 38). Див. також добірку статей і матеріалів в цьому ж номері часопису під рубрикою «Звільнення від Бухенвальда таборами Гулагу».*

³⁵ *Афанасьєв Ю. Другая война. История и память (Afanasjev Ju. Drugaja vojna. Istorija i pamiat'). Режим доступу: http://www.yuri-afanasiev.ru/articles/art_1996_59.htm*

³⁶ *Штоквиш А.А. Историческое сознание как объект манипуляционных технологий // Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. – К., 2012. – Вип. 5. – С. 155 (Shtokvysh A.A. Istoricheskoje soznanije kak object manipuliacionnyh tehnologij // Nacionalna ta istorychna pamjat': Zb. nauk. pr. – K., 2012. – Vyp. 5. – S. 155).*

SOVIET HISTORICAL MYTHS IN RECENT UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY: TIME TO CHANGE AND SUBSTITUTE

ZASHKILNYAK Leonid

Modern Ukrainian historiography has accumulated a large amount of historical information to make cardinal changes in the national narrative relative to the period of the Soviet Union and Ukraine in its composition. Rethinking the Soviet history of Ukraine and overcoming common in her historical myths and stereotypes is dictated both the needs of the legitimization of Ukrainian as the state and nation, and the state of the theoretical thinking of modern historical science. The most common myths and stereotypes found in modern Ukrainian historiography and journalism are myths of creation Ukrainian Soviet state as a result of the Bolshevik Revolution in Russia, the modernization of the Ukrainian society as a result of policies of the communists, the Great Patriotic War of the Soviet people. These myths and stereotypes are the foundation and preservation of influence of the Soviet-Russian imperial ideology and require a rapid deconstruction and removal.